

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31.01.2002, sp. zn. 25 Cdo 852/2000, ECLI:CZ:NS:2002:25.CDO.852.2000.1

Číslo: 47/2002

Právní věta:

Lhůta uvedená v ustanovení § 683 odst. 2 obč. zák. je lhůtou prekluzivní, v níž je třeba se náhrady škody na pronajaté věci domáhat u soudu.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 31.01.2002

Spisová značka: 25 Cdo 852/2000

Číslo rozhodnutí: 47

Číslo sešitu: 7-8

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Náhrada škody

Předpisy: § 583 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 663 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 683 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d ve Zlíně (po připuštění změny žaloby) rozsudkem ze dne 30. 9. 1997 zamítl žalobu o zaplacení částky 31 626,50 Kč a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Rozhodl tak o nároku žalobce na náhradu škody spočívající v ušlém zisku (půjčovném a kilometrovém z ujetých kilometrů) za dobu od 15. 8. 1994 do 19. 11. 1994 ve výši 18 215,50 Kč (po odpočtu zálohy složené žalovanými v částce 6000 Kč), v náhradě „skutečně vynaložených nákladů na uvedení vozidla do původního stavu“ ve výši 11 812 Kč a v náhradě „nutných nákladů za převoz předmětného automobilu z místa jeho předání Policií ČR, tj. z Ch. do místa podnikání žalobce“ ve výši 1599 Kč. Vycházel ze zjištění, že dne 15. 8. 1994 uzavřel žalobce se žalovanými „Hospodářskou smlouvu č. 6/9009/94 na zapůjčení vozu zn. Škoda Favorit GLS na dobu od 15. 8. 1994 do 15. 9. 1994“, podle níž byla sjednána půjčovná sazba 199 Kč za den a 1,90 Kč za 1 ujetý kilometr. Dne 16. 8. 1994 bylo vozidlo v době, kdy jej první žalovaná „ponechala s klíčky v zapalování odemčené“, odcizeno, a žalobci, jako jeho majiteli, bylo vráceno Policií ČR dne 17. 11. 1994. Okresní soud posoudil předmětnou smlouvu jako smlouvu nájemní ve smyslu ustanovení § 663 a násl. obč. zák., podle níž žalobce jako pronajímatel přenechal označený automobil za úplatu žalovaným jako nájemcům, aby jej dočasně užívali. S poukazem na ustanovení § 1 a 2 odst. 1 obč. zák. a § 1 a 2 obch. zák. dovodil, že vzniklý závazkový vztah se řídí občanským zákoníkem, a nikoliv obchodním zákoníkem, protože žalovaní při uzavírání smlouvy

vystupovali jako fyzické osoby (i když první žalovaná, jak z její výpovědi vyplynulo, hodlala auto používat i pro svoji podnikatelskou činnost), a nikoliv jako podnikatelé (což je zřejmé z označení jejich účastníků), předmět podnikání první žalované nebyl úzce spojený s provozováním motorového vozidla a druhý žalovaný, který měl k dispozici služební auto, vozidlo ke své podnikatelské činnosti nehodlal užívat; kromě toho uzavřená smlouva obsahuje též ujednání, že případné poškození vozidla bude postihováno podle občanského zákoníku, event. dle trestněprávních předpisů. Při právním posouzení uplatněného nároku vycházel soud prvního stupně z ustanovení § 683 odst. 1 obč. zák., podle kterého, došlo-li k poškození nebo nadměrnému opotřebení pronajaté věci v důsledku jejího zneužití, odpovídá nájemce i za škody způsobené osobami, kterým umožnil k pronajaté věci přístup; za náhodu však neodpovídá. Dospěl k závěru, že v daném případě sice žalovaní odpovídají žalobci za škodu vzniklou poškozením pronajaté věci, protože umožnili jiné osobě přístup k věci, nicméně nárok žalobce (přestože žalované dopisem ze dne 31. 3. 1995 vyzval k zaplacení částky 27 807,50 Kč) zanikl prekluzí, neboť jej neuplatnil u soudu ve lhůtě uvedené v ustanovení § 683 odst. 2 obč. zák.

K odvolání žalobce K r a j s k ý s o u d v Brně rozsudkem ze dne 11. 11. 1999 rozsudek soudu prvního potvrdil, rozhodl o náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů, k otázce povahy lhůty uvedené v ustanovení § 683 odst. 2 obč. zák. připustil dovolání a zamítl návrh žalobce na připuštění dovolání k otázce, „zda-li v případě, kdy smlouvu uzavírají na jedné straně podnikatel zabývající se půjčováním vozidel a na druhé straně manželé, z nichž toliko jeden je podnikatel, a to v jiném oboru, než je půjčováním vozidel, je možno posuzovat podle obchodního zákoníku, a to s ohledem na skutečnost, že jeden z manželů, kteří si vozidlo takto obstarali, toto vozidlo používá a obstarává si je i pro výkon své podnikatelské činnosti, byť se jedná o jinou podnikatelskou činnost, než je půjčováním vozidel“. Odvolací soud vycházel ze skutkových zjištění okresního soudu a ztotožnil se i s jeho závěrem, že smluvní vztah mezi žalobcem a žalovanými se řídí příslušnými ustanoveními občanského zákoníku upravujícími nájemní smlouvu (§ 663 a násl. obč. zák.), a nikoliv podle § 630 a násl. obch. zák. o smlouvě o nájmu dopravního prostředku, neboť pro aplikaci režimu obchodního zákoníku musí být splněn předpoklad, že oběma stranám smlouvy je známo, že uzavírají závazkový vztah týkající se jejich podnikatelské činnosti (§ 261 odst. 1 obch. zák.), což v daném případě nebylo prokázáno. Právní vztah vzniklý mezi žalobcem a první žalovanou (i když bylo zjištěno, že přístup k pronajaté věci umožnila jiné osobě v době, kdy vozidlo použila k podnikání) není obchodněprávním závazkovým vztahem z toho důvodu, že k zapůjčení vozidla nedošlo na základě písemné objednávky, ve smlouvě není uvedeno IČO žalované ani číslo jejího účtu u peněžního ústavu a první žalovaná smlouvu ani nepodepsala, takže nebyla splněna písemná forma úkonu podle § 630 odst. 2 obch. zák. (§ 40 obč. zák.). Druhý žalovaný předmětnou smlouvu sice podepsal, zaplatil za půjčení vozidla sjednanou zálohu a vozidlo převzal, avšak na jeho straně není podle krajského soudu dána pasivní legitimace, neboť se nedopustil jednání, kterým by umožnil jiné osobě přístup k pronajatému vozidlu s následkem způsobení škody jako předpokladu odpovědnostního vztahu podle ustanovení § 683 obč. zák. Za správný považoval odvolací soud názor soudu prvního stupně, že šestiměsíční lhůta pro uplatnění nároku na náhradu škody uvedená v ustanovení § 683 odst. 2 obč. zák. je lhůtou prekluzivní, v níž je třeba nárok uplatnit u soudu, a nikoliv u škůdce. Neuplatnil-li jej proto žalobce v této lhůtě u soudu (žaloba byla podána až 3. 9. 1996), nelze jeho požadavku pro zánik nároku vyhovět.

Proti tomuto rozsudku odvolacího podal žalobce dovolání odůvodněné tím, že rozsudek odvolacího soudu vychází ze skutkového zjištění, které nemá v podstatné části oporu v provedeném dokazování, a že spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Nesouhlasí s názorem odvolacího soudu, že vztah mezi účastníky je vztahem občanskoprávním, a nikoliv vztahem obchodněprávním vzniklým podle § 630 a násl. obch. zák. Je toho názoru, že samotná absence podpisu první žalované na předmětné smlouvě nevyklučuje posouzení vztahu mezi účastníky podle § 630 a násl. obch. zák.; v této souvislosti namítá, že soudy obou stupňů se nezabývaly úvahou, že druhý žalovaný mohl písemnou smlouvu uzavřít i jménem své manželky, k čemuž jej „opravňovalo tzv. zástupčí právo manželů podle

§ 21 zákona o rodině v tehdy platném znění“, ani ustanovením § 145 obč. zák. ve znění v okamžiku uzavření smlouvy, a nevypořádaly se ani s předloženými důkazy, jmenovitě s dopisem žalovaných ze dne 18. 4. 1995 a s jejich odporem proti vydanému platebnímu rozkazu, z nichž vyplývá, že účastníci řízení považovali předmětný smluvní vztah za závazkový vztah obchodněprávní, který vznikl mezi žalobcem a oběma žalovanými. Za nesprávný považuje dovolatel dále i názor odvolacího soudu o povaze lhůty uvedené v ustanovení § 683 odst. 2 obč. zák., resp. o tom, že nárok na náhradu škody je ve smyslu tohoto ustanovení třeba uplatnit u soudu, a nikoliv u nájemce. Podle jeho názoru totiž nelze přehlédnout, že toto ustanovení „nehovoří“ o zániku práva, nýbrž „jen“ o zániku nároku, z čehož je podle jeho názoru třeba dovodit, že uplatní-li pronajímatel svůj požadavek na náhradu škody u nájemce v zákonem stanovené lhůtě neúspěšně, má pak právo uplatnit svůj požadavek u soudu v „navazující promlčecí době“. Dovolatel je přesvědčen o tom, že „konstrukce“ ustanovení § 683 odst. 2 obč. zák. je stejná jako „konstrukce“ ustanovení § 632 odst. 4 obch. zák., což znamená, že k zániku práva pronajímatele dojde tehdy, pokud se v šestiměsíční lhůtě neobrátil se svým požadavkem – nárokem na náhradu škody nejprve na nájemce. Pokud v této lhůtě je požadavek vznesen, ale nárok není uspokojen dobrovolně, pak právo pronajímatele trvá a je na něm, aby toto uplatnil v promlčecí době u soudu. Protože občanský zákoník v ustanovení § 683 odst. 2 obč. zák. hovoří o zániku nároku, zůstává pronajímateli i v případě, že by v šestiměsíční lhůtě nárok na náhradu škody u nájemce neuplatnil, zachováno jeho subjektivní právo na náhradu, jenž by však s ohledem na zánik nároku nebylo možno přiznat v soudním řízení. Navrhl, aby rozsudek odvolacího soudu byl zrušen a aby mu věc byla vrácena k dalšímu řízení.

Podle ustanovení části dvanácté hlavy I bodu 17 zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, se dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona (1. 1. 2001) nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (tj. podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2000).

N e j v y š š í s o u d jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) zjistil, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., osobou k tomu oprávněnou, účastníkem řízení, řádně zastoupeným advokátem ve smyslu § 241 odst. 1 o. s. ř., a že je přípustné podle § 239 odst. 1 o. s. ř. Nejvyšší soud proto zrušil rozsudky soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Nesprávné právní posouzení věci ve smyslu ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. může spočívat v tom, že soud na správně zjištěný skutkový stav věci aplikoval nesprávný právní předpis, nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil.

Podle § 663 obč. zák. nájemní smlouvou pronajímatel přenechává za úplaty nájemci věc, aby ji dočasně (ve sjednané době) užíval nebo z ní bral i užitky.

V posuzované věci vycházel odvolací soud (shodně se soudem prvního stupně) ze skutkového zjištění, že dne 15. 8. 1994 uzavřel žalobce s oběma žalovanými „hospodářskou smlouvu č. 6/9009/94 na zapůjčení vozu zn. Škoda Favorit GLS na dobu od 15. 8. 1994 do 15. 9. 1994“; tuto smlouvu posoudil jako smlouvu nájemní podle § 663 obč. zák. na dobu určitou a nepřisvědčil názoru žalobce, že se jedná o smlouvu o nájmu dopravního prostředku podle § 630 a násl. obch. zák. S tímto právním názorem odvolacího soudu se dovolací soud ztotožňuje, když v řízení bylo prokázáno, že žalovaní při uzavírání smlouvy nevystupovali jako podnikatelé (čemuž odpovídá i jejich označení ve smlouvě), že oběma stranám smlouvy při jejím uzavírání nebylo zřejmé s přihlédnutím ke všem okolnostem, že se smlouva týká jejich podnikatelské činnosti (§ 261 odst. 1 obch. zák.), a že si nedohodli, že jejich

závazkový vztah - nespadaající pod vztahy uvedené v § 261 obch. zák. - se řídí obchodním zákoníkem (§ 262 obch. zák.); nejedná se ani o žádný ze smluvních typů uvedených v ustanovení § 261 odst. 3 písm. d) obch. zák. Vzhledem k tomu, že odvolací soud řešil uvedenou otázku v souladu se zákonem i ustálenou judikaturou, nejde o otázku zásadního právního významu ve smyslu ustanovení § 239 odst. 2 o. s. ř.

Podle § 683 odst. 1 obč. zák., došlo-li k poškození nebo nadměrnému opotřebení pronajaté věci v důsledku jejího zneužití, odpovídá nájemce i za škody způsobené osobami, kterým umožnil k pronajaté věci přístup; za náhodu však neodpovídá. Podle odst. 2 tohoto ustanovení domáhat se náhrady lze pouze do šesti měsíců od vrácení pronajaté věci; jinak nárok zanikne.

Jde o zvláštní úpravu objektivní odpovědnosti nájemce za škodu na pronajaté věci. Předpoklady odpovědnosti podle ustanovení § 683 odst. 1 obč. zák. jsou: 1) škoda způsobená na věci, 2) v důsledku zneužití věci (tedy každého jednání, které se přičítá řádnému užívání (§ 665 obč. zák.), a to 3) nikoliv jen vlastním jednáním nájemce, ale i osobami, kterým nájemce umožnil přístup k pronajaté věci; neodpovídá však za škodu vzniklou v důsledku vnější, neodvratitelné náhody (vis maior).

Názor odvolacího soudu, že lhůta podle § 683 odst. 2 obč. zák. je lhůtou prekluzivní, v níž pronajímatel musí uvedený nárok - chce-li zabránit jeho zániku - uplatnit ve stanovené lhůtě u soudu, je rovněž správný; pro upřesnění je třeba jen dodat, že pro počátek této lhůty je rozhodný okamžik „vrácení pronajaté věci“, tedy okamžik, kdy věc byla pronajímateli skutečně odevzdána.

Podle § 583 obč. zák. k zániku práva proto, že nebylo ve stanovené době uplatněno, dochází jen v případech v zákoně uvedených. K zániku soud přihlídně, i když to dlužník nenamítne.

Zánik práva prekluzí je důsledkem dvou právních skutečností - uplynutí času (tj. propadné neboli prekluzivní lhůty) a opomenutí právo uplatnit (tj. omisivního právního úkonu oprávněného). Právní předpis stanoví, jakým způsobem má být právo uplatněno (návrhem u soudu, reklamačním úkonem u prodávajícího apod).

Náhrada škody na pronajaté věci podle § 683 obč. zák. byla obdobně upravena v občanském zákoníku z roku 1950, který v ustanovení § 408 odst. 1 stanovil, že byla-li najatá věc poškozena nebo zneužíváním opotřebena, odpovídal nájemce i za osoby, které měly příležitost věc poškodit nebo zneužívat, protože náležely k jeho domácnosti nebo k podnikání; za náhodu však neodpovídal. Podle odst. 2 se náhrady bylo lze domáhat jen do šesti měsíců po vrácení najaté věci; jinak nárok zanikl. V období od účinnosti obč. zák. z roku 1964, který nájemní smlouvu jako jeden ze smluvních typů neupravoval a půjčování věcí pojímal jako službu, se odpovědnost za poškození, ztrátu nebo zničení půjčené věci (§ 260 odst. 2, věty první, tohoto zákona) řídila obecnými ustanoveními občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu.

Občanský zákoník z roku 1950 rozlišoval u prekluzivních lhůt, jakým způsobem měl být nárok (právo) uplatněn (uplatněno), aby se zamezilo jeho zániku. Zmeškáním jednostranného právního úkonu oprávněného ve stanovené lhůtě zanikl např. nárok z odpovědnosti za vady, pokud nebyl uplatněn u zcizitele (§ 231 a násl.), nárok nájemce na náhradu nákladů za náklad na věc, nebyl-li ohlášen u pronajímatele (§ 391), jeho nárok na prominutí nebo slevu nájemného, jestliže u pronajímatele neohlásil událost, která nárok zakládala (§ 397), nárok poškozeného na náhradu škody, nebyl-li bezodkladně ohlášen u provozovatele podniku (§ 431), apod. Na druhé straně zmeškáním uplatnění (domáhání se) práva u soudu zanikl nárok z odpovědnosti za vady věci (§ 235 a násl.), nárok pronajímatele na náhradu škody pro poškození věci (§ 408), vzájemné nároky ukladatele a schovatele (§ 427), atd. Tato úprava tedy vyjadřovala zásadu, že nebylo-li v občanském zákoníku stanoveno, že je předepsán úkon, kterým se druhé straně dávala určitá skutečnost na vědomí, nebo kterým se právo proti ní uplatňovalo nebo vykonávalo, bylo trvání pohledávky vázáno na uplatnění

(domáhání se) práva u soudu, jinak tyto nároky zanikly.

Rovněž nyní platný občanský zákoník z této zásady vychází a předepisuje, v kterých případech je třeba učinit jednostranný právní úkon u fyzické či právnické osoby (§ 102 obč. zák.), aby nedošlo k prekluzi práva. Např. podle § 436 obč. zák. právo na náhradu škody musí být uplatněno u provozovatele bez zbytečného odkladu; podle § 504 nabyvatel může uplatňovat nárok z odpovědnosti za vady u soudu, vytkl-li vady bez zbytečného odkladu poté, kdy měl možnost věc prohlédnout; podle § 509 obč. zák. oprávněný má právo na náhradu nutných nákladů, které mu vznikly v souvislosti s uplatněním práva z odpovědnosti za vady, přičemž toto právo je třeba ve stanovené lhůtě uplatnit u povinného; podle § 625 obč. zák. práva z odpovědnosti za vady se uplatňují u prodávajícího, u kterého věc byla koupena, popř. u podnikatele určeného k provedení záruční opravy; podle § 763 odst. 3 obč. zák. práva cestujícího při neprovedení přepravy včas musí cestující uplatnit u dopravce bez zbytečného odkladu; podle § 771 obč. zák. právo na náhradu škody musí odesílatel uplatnit u dopravce do šesti měsíců od vydání zásilky příjemci, nebo jestliže k vydání zásilky nedošlo, do šesti měsíců od převzetí zásilky k přepravě, aj. Pokud však zákonné ustanovení takovouto dikci („uplatnit u“) výslovně neobsahuje, je třeba gramatickým a logickým výkladem dovodit, že práva se lze domáhat v uvedené prekluzivní lhůtě u soudu, jinak nárok zanikne.

Námítka dovolatele, že „konstrukce ustanovení § 683 odst. 2 obč. zák. je stejná jako konstrukce ustanovení § 632 odst. 4 obch. zák.“, není správná, neboť podle ustanovení § 632 odst. 4 obch. zák. platí, že právo pronajímatele na náhradu škody na dopravním prostředku zanikne, jestliže pronajímatel nepožaduje tuto náhradu na nájemci do šesti měsíců po vrácení dopravního prostředku. Lhůta uvedená v tomto ustanovení je tedy sice rovněž lhůtou prekluzivní, avšak v této lhůtě, jak je výslovně stanoveno, musí pronajímatel nárok na náhradu škody na dopravním prostředku uplatnit na nájemci.

Uvedenou právní otázku, pro níž dovolání bylo v dané věci připuštěno, vyřešil odvolací soud sice správně, avšak přesto se s jeho konečnými závěry nelze zcela neztotožnit.

Předpokladem aplikace ustanovení § 683 odst. 1 obč. zák. je nárok na náhradu škody skutkově odůvodněný tím, že škoda, jejíž náhrada je požadována, spočívá v poškození nebo nadměrném opotřebením pronajaté věci v důsledku jejího zneužití, tedy jiného způsobu užívání, než stanoví ustanovení § 665 odst. 1 obč. zák. K prekluzi nároku podle ustanovení § 683 odst. 2 obč. zák. může tudíž dojít jen u nároků na náhradu škody na pronajaté věci (§ 442, § 443 obč. zák.), která byla poškozena nebo opotřebena způsobem uvedeným v ustanovení § 683 odst. 1 obč. zák.

Z hlediska právního posouzení dané věci však odvolací soud nerozlišil, zda a na které nároky uplatněné žalobcem lze ustanovení § 683 obč. zák. použít, a ani nezkoumal, které požadavky žalobce jsou založeny trváním závazkového právního vztahu na dobu určitou (smlouvou o nájmu předmětného vozidla) a které nikoliv. Přitom je již ze žaloby zřejmé, že žalobce uplatnil kromě nároku na náhradu škody na věci (předmětném automobilu) též nárok vycházející ze skutkového tvrzení, že mu žalovaní nezaplatili půjčovné a kilometrovné, a to nejen za dobu trvání nájemní smlouvy (nájemného), ale i za dobu po skončení tohoto závazkového právního vztahu do doby vrácení vozidla policií, a dále že vynaložil náklady na převoz předmětného vozidla. Vedle nároku na náhradu škody způsobené na věci požaduje tedy žalobce i plnění ze smlouvy o nájmu předmětného vozu odůvodněný tím, že žalovaní, ačkoliv se k tomu smlouvou zavázali, mu nezaplatili půjčovné a kilometrovné za pronájem vozidla za dobu trvání tohoto závazkového právního vztahu, a dále nárok na náhradu škody (ušlého zisku a nákladů na převoz vozidla z místa jeho nálezu policií do místa podnikání žalobce) vzniklé z porušení závazku žalovaných vrátit vozidlo žalobci po uplynutí sjednané doby užívání (§ 420 obč. zák.). Aplikace ustanovení § 683 odst. 1 a 2 obč. zák. na jiné nároky než na nárok na náhradu škody na pronajaté věci je proto nesprávná. Logicky vadný je tudíž i závěr odvolacího soudu, že tyto nároky žalobce vůči první žalované zanikly v důsledku jejich „neuplatnění u

soudu“ ve lhůtě uvedené v § 683 odst. 2 obč. zák. a že ohledně nich není druhý žalovaný ve věci pasivně legitimován.

Z uvedeného vyplývá, že právní názor, na kterém rozsudek odvolacího soudu spočívá, není správný (§ 241 odst. 3 písm. d/ o. s. ř.); dovolací soud proto rozsudek odvolacího soudu zrušil. Protože ani soud prvního stupně věc neposuzoval v souladu s tím, co bylo uvedeno, platí důvody, pro které byl zrušen rozsudek odvolacího soudu, i na rozsudek soudu prvního stupně. Nejvyšší soud proto zrušil rozsudky soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 1 a 2 o. s. ř.).